

2. Кочарян А.С. Личность и половая роль: симптомокомплекс маскулинности / фемининности в норме и патологии: Дис. докт. психолог. наук: 19. 00. 04. – Х.: Харьковский государственный университет, 1996. – 416 с.

3. Пиз А., Пиз Б. Язык взаимоотношений мужчины женщина. – М: Изд-во ЭКСМО – Пресс, Изд-во ЭКСМО-МАРКЕТ, 2000. – 238 с.

4. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – 2 изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.

5. Реан А.А. Психология изучения личности: Учеб. Психология. – СПб, Изд-во Михайлова В. А., 1999. – 288 с.

6. Щёкин Г.В. Как читать людей по их внешнему облику. – К.: “Украина”, 1992. – 239 с., ил.

7. Горбач-Кудря И.А. Исследование полоролевой идентичности в юношеском возрасте. – К., 2004.

Аннотация

В статье описываются и анализируются некоторые психодиагностические шкалы и методики, направленные на изучение полоролевой идентичности человека.

Горяньська А.М.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В СИСТЕМІ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ ПЕДВУЗІВ

За багато віків свого розвитку ідея толерантності накопичила величезний духовний, гуманістичний потенціал. Вона ґрунтується на непересічній цінності різних достоїнств і добродійностей людини, зокрема і тих, які відрізняють одну людину від іншої і підтримують різноманітність індивідуальних варіацій єдиного людського виду. До того ж, толерантність покликана не тільки пом'якшувати відмінності між людьми, націями, релігіями, але й інтегрувати їх у єдиний спільний міжкультурний простір планетарної цивілізації. Смысло- і культуропороджуюча сила толерантності, її спрямованість на діалог і співробітництво в умовах плюралістичного демократичного суспільства висунули її в один ряд з такими гуманістичними цінностями, як особиста свобода, справедливість, єдність, відповідальність, взаємоповага, принциповість, щирість, доброта. Саме на ці пріоритетні цінності повинна орієнтуватися наша освітня система, виховуючи духовно-моральну особистість, здатну зрозуміти іншого, усвідомити норми власної поведінки, прийняти себе та інших, виявити альтруїзм, терпимість до інакомислення, єдність у своїх переконаннях та вчинках. Нові освітні підходи (особисто-орієнтоване, смысло-орієнтоване навчання) з самого початку спрямовані на культивування толерантності як розширення власного досвіду і критичного діалогу. Для цього потрібно також переробити і зміст освітнього процесу, оновити технології навчання і спілкування, які повинні реалізуватися через діалог, механізми взаємної адаптації, інтерактивні методи спілкування, проблемні технології навчання, ситуації вибору, завдання розвитку толерантної свідомості учнів, але, мабуть, найважче подолати

інерцію мислення вчителя, забезпечити його перехід на справді гуманістичні педагогічні традиції.

Разом з тим, перехід до суб'єкт-суб'єктних відносин з шанобливим, поважаючим ставленням вчителя, вихователя до учня і одночасно таким самим ставленням учня до педагога неможливий без розв'язання проблеми толерантності.

На рівні індивідуальної свідомості проблема толерантності актуалізується тоді, коли ми, перебуваючи у ситуації міжособистісного, або міжгрупового спілкування, переживаємо інакшість іншого, його несхожість на нас. Це переживання відзначається полярністю: прийнятне-неприйнятне (П. Рікер [1]). Власне, це площина дії соціально-психологічних установок, серед яких *стриманість* – не забороняти й не вимагати, коли це можливо; *визнання* – від заборони й вимоги частки від того, хто її має, до визнання відмінності у частці кожного; *підтвердження* права супротивника на існування та щире бажання культурного співжиття з ним (позитивно конфліктна толерантність); *повага*; *визнання права іншого на помилку*, *любов до ближнього* (толерантність – світовідчуття).

Отже, головне питання, яке конкретизує проблему толерантності, виявляється у з'ясуванні меж прийнятної і можливого їх розширення. Таким чином, проблему толерантності можна розуміти як проблему особистісних установок, цінностей і смислів, які, з одного боку, детермінують внутрішній світ особистості, її відчуття і переживання, з іншого – є мотиваційно-регулюючими корелятами, які визначають реальну поведінку. У цьому руслі толерантність досліджується в межах ціннісно-сміслового підходу [2].

Даний підхід на сьогоднішній день видається досить перспективним, адже, якщо вдалося б проникнути в глиб свідомості індивіда, можливо, навіть не усвідомлювану самою людиною картину світу, яка у неї склалась, можна було б прогнозувати її поведінку. Таким чином, проблема толерантності є похідною від загальної психологічної проблеми внутрішньої і зовнішньої єдності свідомості й поведінки і безпосередньо зв'язана з принциповими філософсько-методологічними питаннями, які стосуються розуміння людини, її ідентичності, можливостей і меж пізнання і взаєморозуміння.

Ми виходимо з припущення, що толерантність як світоглядна цінність і моральна якість особистості актуалізується в юнацькому віці (особливо друга фаза 17-22 р.), який є сензитивним періодом для розвитку толерантної свідомості, моральної рефлексії, становлення універсальних методів орієнтацій у складному, різноманітному, суперечливому світі. Особливий інтерес для нас становить представленість толерантності (терпимості) у системі цінностей та ціннісних орієнтацій, з'ясування специфічної ролі змістовно-сміслової характеристики толерантності у зв'язку з особливостями спрямованості особистості студентів педвузів. Тут варто звернути увагу на два моменти: 1) загальний – для цього віку, окрім традиційних цінностей соціуму, особливе значення має орієнтація на

особистісне спілкування, тому в становленні системи ціннісних орієнтацій, які здійснюють зв'язок між цінностями та поведінкою суб'єкта, важлива роль відводиться інструментальній терпимості (терпимості як відношенню) у спілкуванні з ровесниками, батьками, педагогами, в якому постійно виникають ситуації зіткнення з протилежними поглядами, позиціями; 2) специфічно професійний, який пов'язаний зі становленням толерантної свідомості майбутнього педагога. У цьому випадку толерантність входить до складу смислових одиниць професійної свідомості, яка характеризується здібністю суб'єкта до ціннісно-смислового самовизначення, до рефлексії способу свого існування. Толерантність в педагогічній діяльності передбачає оволодіння відповідними нормами, способами і засобами їх здійснення. Це професійно важлива риса особистості педагога. Уже через кілька років майбутнім вчителям доведеться самим виступати в ролі проектувальника, конструктора, організатора і безпосереднього учасника зустрічі поколінь, формувати у дітей здібність до толеранції – здатність справедливо оцінити значимість тієї чи іншої ситуації, готовність надати людині або здійснити для неї свободу думки та дій.

В емпіричному дослідженні взяли участь студенти II курсу факультету іноземних мов та історико-правознавчого факультету НДПУ імені Миколи Гоголя у кількості 52 особи. Їм була запропонована методика "Ціннісні орієнтації" М. Рокича. Представлені в ній термінальні цінності (група А) та інструментальні цінності (група Б) студенти проранжували за порядком значимості для них як принципів, якими вони керуються в їхньому житті.

На основі кластерного аналізу розподілу термінальних цінностей були виявлені чотири групи студентів з різними типами ціннісних орієнтацій.

Розподілення студентів за типами ціннісних орієнтацій

<i>Група</i>	<i>Тип ціннісних орієнтацій</i>	<i>Найбільш значимі цінності</i>	<i>Кількість досліджуваних (% від загальної кількості)</i>
I	На цінності соціальної взаємодії	Розвиток, пізнання, упевненість у собі, цікава робота, друзі	12 чол. (23,1%)
II	На цінності індивідуальної самореалізації	Розвиток пізнання, свобода, творчість, продуктивне, активне життя	8 чол. (15,4%)
III	На загальнолюдські цінності особистого щастя	Любов, здоров'я, щасливе сімейне життя, матеріально забезпечене життя, життєва мудрість, розваги	23 чол. (44,2%)
IV	На цінності соціальної успішності	Продуктивне життя, пізнання, цікава робота, матеріально забезпечене життя, суспільне визнання	9 чол. (17,3%)

Нас цікавило питання, яке місце у кожній з цих груп посідає інструментальна цінність-терпимість (до поглядів і думок інших, уміння вибачати інших, їх помилки і прорахунки).

Для першої групи середнє значення становить 13,3.; для II – 5,6; для III – 9,3; для IV – 10,2 (при середньому арифметичному терпимості в ієрархії інструментальних цінностей 9,8). Ці дані говорять про те, що цінність терпимості значно відрізняється у другій групі, яка орієнтована на цінності індивідуальної самореалізації, у них відмічено і високий індекс самоактуалізації. В індивідуальних бесідах з'ясувалося, що представники даної групи оцінюють терпимість (толерантність) як розширення власного досвіду і умову діалогу, де вона виявляється як повага до чужої позиції у поєднанні з установкою на взаємну зміну позицій в результаті критичного діалогу. Саме в цих умовах толерантність набуває своєї сильної форми – стає терпимістю-переконанням, терпимістю-позицією, терпимістю-світовідчуттям. Представники інших груп по-різному оцінюють терпимість, вбачаючи в ній прагматизм (толерантність зиску, толерантність ієрархії (підлеглості), яка носить вимушений характер і диктується ситуацією, толерантність наміру, коли індивід до певного часу терпить неприємну для нього поведінку того, кого він хоче дезорієнтувати своєю показною терпимістю (характерні для представників I і IV груп, які виявляють тенденцію до маніпулятивної поведінки). Разом з тим більшість представників III групи більш схиляються до оцінки терпимості як вихованості і поблажливості – у певних ситуаціях таке відношення стає для індивіда одним із засобів особистісного самоствердження. Для таких людей властива привілейована система відліку серед різних культурних, ціннісних та інтелектуальних систем. При цьому вони можуть показати необґрунтованість інших поглядів, дати їх критику, але без застосування сили, будучи вимушеними терпіти погляди, хибність яких розуміють і можуть довести, але вважають, що стосовно невігласа це не має сенсу. Таки люди приймають дистанцію у спілкуванні, поведуть себе стримано і коректно, разом з тим у глибині душі виявляють сподівання, що у майбутньому їх погляди будуть перейняті усіма іншими. У цьому випадку толерантність постає як вияв поблажливості до слабкості інших, яка поєднується з деякою часткою зневаги до них. Зустрічається також варіант відстороненості, яка постає у формі поваги до іншого, кого людина разом з тим не може зрозуміти і з яким не може взаємодіяти (IV група). Загалом для всієї вибірки характерна висока зосередженість на власному “Я”, тоді як показник альтруїзму (щастя інших, добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, всього народу, людства в цілому) займає передостанню 17 сходинку, що, звичайно, не може не тривожити у зв'язку з перспективами подальшої педагогічної діяльності.

Ієрархія інструментальних цінностей середньостатистичного студента свідчить про високий престиж освіченості [1], вольових якостей [2]. Студенти у своїй більшості орієнтовані на незалежність [3] і, разом з тим, намагаються бути

відповідальними [4], цінують чесність [5], життєрадісність [6] і намагаються стати вихованими [7]. Це помірковані раціоналісти [8], які затискають свої почуття у лещата (самоконтроль – 9, чуйність – 17). Широта поглядів і ефективність у справах [11] поєднується у них з помірною дисциплінованістю [12] і обмеженою терпимістю [13]. Вони не зациклені на акуратності [14] і високи запити поки що їх не дуже хвилюють [15]. Як засвідчили індивідуальні бесіди, уявлення про толерантність часто не поєднується з принциповістю (непримиренність до недоліків у собі та інших). У зв'язку з цим зазначимо, що хоча терпимість переважно сприймається як позитивна якість, але виправдано це далеко не завжди. Наприклад, вимогливість (але не прискіпливість!) – це вияв небайдужості (батьків, керівника, вчителя) до якості і стилю поведінки індивіда (дитини, підлеглого, учня). Отже, певна міра інтолерантності необхідна. Важливо, щоб це не була інтолерантність до таких особливостей індивіда, яких він об'єктивно змінити не може (зовнішність, вік, національність тощо).

З огляду на отримані дані можна констатувати, що толерантність як моральна і світоглядна цінність тематизована у свідомості студентів ще не достатньо. Щоб справляти належний вплив на формування професійно важливої якості терпимості майбутнього вчителя, а відтак потрібна активна робота з дослідження механізмів функціонування і шляхів розвитку цього феномену.

Використана література:

1. Рикер П. Герменевтика. Этика. Политика. – М., 1995.
2. На пути к толерантному сознанию / Под ред. А. Г. Асмолова. – М.: Смысл, 2000.

Аннотація

В статье рассматривается место толерантности в системе ценностей и ценностных ориентаций студентов педвузов. Исследуются особенности содержательно – смысловой характеристики толерантности в связи с личностными установками будущих учителей.

Гребенюк Т.М.

ВИВЧЕННЯ ВПЛИВУ ДОСВІДУ СПІЛКУВАННЯ НЕЗРЯЧИХ СТУДЕНТІВ ЗІ ЗРЯЧИМИ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЇХ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ

Соціально-психологічна адаптація особистості розглядається у двох аспектах: дидактичному (пристосування до нової системи навчання, його змісту, методів, форм) і соціально-психологічному (входження до нового колективу, налагодження міжособистісних стосунків, знайомство з нормами і цінностями цього колективу).

В контексті нашого дослідження особливо важливого значення, в процесі соціально-психологічної адаптації інвалідів по зору до умов навчання в інтегрованій